GUN WANDERS
Tegnérgatan 18
SE-113 58 STOCKHOLM
Sweden

ARV och MINNE

MEDLEMSBLAD Nr 40 JANUARI 2014

KATOLSK HISTORISK FÖRENING I SVERIGE

Exlibris tillhörigt den apostoliske vikarien, karmeliten d'Ossery

Ur innehållet

* Kallelse till årsmötet
* Barbro Lindqvist in memoriam
* Karmelit i Sverige för 200 år sedan
* Nya böcker
* Att växa upp som katolik på 1930- och 1940-talen
* Medeltida skrift och skrivteknik
* Vårens program

KHF:s logotyp här ovan utgörs av en ristning på en runsten från 1000-talet som stått vid Kalmar kyrka i Uppland. Den är en av de första människoframställningarna i Sverige, av både man och kvinna. De följer korset och håller det högt. En tusenårig kristen trosbekännelse i vårt land.

KATOLSK HISTORISK FÖRENING I SVERIGE
Adress c/o Gun Wanders, Tegnérgatan 18, 113 58 Stockholm
Hemsida: http://www.katolskhistoria.se/

STYRELSE
Ordf: Gun Wanders, Tegnérgatan 18, 113 58 Stockholm, 08-15 85 31, wanders@home.se
Vice ordf: Katinka Tuxen-Meyer, Sockenvägen 457, 122 63 Enskede, 08-39 38 14, katituxen@yahoo.se
Sekr: Anneli Magnusson, anneli.magnusson@bahnhof.se
Kassör: Anders Sundqvist, Bergshamra Allé 175 A, nb, 170 77 Solna, 08-85 56 57, anders.sundqvist@hotmail.com
Ledamöter: Gunnel Becker, Tallspinnaregatan 3, 431 63 Mölndal, 031-27 92 60, g.becker@telia.com
Tomas Carlberg, Västergatan 3, 633 43 Eskilstuna, 073-950 41 97, tomasc@bredband2.com
Lars Hallberg, Göran Perssons väg 19, 171 55 Solna, 08-83 89 78, larshallberg@comhem.se
Maria Waxegård, Fleminggatan 1, 602 24 Norrköping, 011-20 01 81, maria.waxegard@nt.se

Adressändring anmäls till kassören

VALBEREDNING
Margareta Jaringe, Luthagsesplanaden 30 C, 752 24 Uppsala, 018-55 65 39
AnnaMaria Hedin, Artillerigatan 93, 115 30 Stockholm, 08-744 57 75
Magnus Andersson, Vissingebacken 3, 163 67 Spånga, 08-795 94 11

KHF:s KONTAKTPERSONER UTANFÖR STOCKHOLM
Roland Allnert, Björkuddsgatan 12, 412 62 Göteborg, 031-18 21 09, roland.allnert@telia.com
Tomas Carlberg, Västergatan 3, 633 43 Eskilstuna, 073-950 41 97, tomasc@bredband2.com
Sven Heilo, Erik Dahlbergsgatan 1, 222 20 Lund, 046-211 05 01, euphonium@lsn.se
F. Pär-Anders Feltenheim, Erik Dahlbergsgatan 28, 211 48 Malmö, 040-24 35 34, par-anders.feltenheim@katolskakyrkan.se

REVISORER
Bo Gillner och Per Wallin (ordinarie), Magnus Wetterberg (suppleant)

MUSEIGRUPPEN
Britt-Inger Johansson, Ringgatan 4 B, 752 17 Uppsala, 018-50 68 75, lessa@bredband.net (sammankallande), Hans Åke Bergström, Anneli Magnusson, Sabrina Norlander

REDAKTIONSKOMMITTÉ FÖR ARV OCH MINNE
Tomas Carlberg, Lars Hallberg och Maria Waxegård

REDAKTIONSKOMMITTÉ FÖR SKRIFTSERIEN
Kjell Blückert (redaktör, kb@ragnarsoderbergsstiftelse.se), Lars Hallberg, Åsa Karlsson (Asa.Karlsson@riksarkivet.se) och Karin Monié (karin.m.monie@telia.com)

REDAKTÖR FÖR HEMSIDAN
Margareta Björndahl, Tritongatan 6, 412 51 Göteborg, 031-83 17 66, margareta.bjorndahl@comhem.se

Artiklar till medlemsbladet sändes till redaktionskommittén

ÅRSMÖTE I STOCKHOLM DEN 29 MARS

KHF:s årsmöte äger rum den 29 mars, som vanligt i Stockholm. Vid årsmötet ska bl.a. styrelseledamöter väljas. Mandatperioden för ordföranden och fem andra ledamöter löper ut. Valberedningen (se sid. 2) tar tacksamt emot förslag på lämpliga personer. Hör av dig snarast!

Vill någon medlem att en viss fråga ska behandlas på årsmötet, ska detta meddelas till KHF:s styrelse senast den 8 mars.

Välkommen till årsmötet för val och diskussion om föreningens verksamhet!

KALLELSE

Medlemmarna i Katolsk historisk förening i Sverige kallas härmed till
ÅRSMÖTE lördagen den 29 mars 2014 kl. 12.00
(Obs! Följs av lättare förtäring och ett föredrag.)
i Domkyrkosalen, Katolska domkyrkan, Folkungagatan 46 B, Stockholm.

Förslag till
DAGORDNING

1. Årsmötets öppnande
2. Val av ordförande och sekreterare vid mötet
3. Val av en person att jämte mötets ordförande justera protokollet
4. Fråga om årsmötet blivit stadgeenligt utlyst
5. Fastställande av dagordning för årsmötet
6. Styrelsens verksamhetsberättelse och ekonomisk redovisning för 2013
7. Revisorernas berättelse för 2013
8. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen för 2013
9. Val av ordförande
10. Val av styrelseledamöter
11. Val av två revisorer jämte en suppleant på ett år
12. Val av tre ledamöter i valberedningen, av vilka en ska vara sammankallande, på ett år
13. Beslut om medlemsavgift för 2015
14. Styrelsens informationer och förslag
15. Fråga som medlem väckt hos styrelsen senast tre veckor före årsmötet
16. Övriga ärenden
17. Årsmötets avslutande

Årsmötet följs av ett föredrag av docent Sara Risberg:
Peder Månsson – en mångsidig Vadstenabroder i Rom

VÄLKOMNA!

Barbro Lindqvist avliden

Initiativtagaren till Katolsk historisk förening, rådman Barbro Lindqvist avled efter en längre tids sjukdom den 12 november 2013 i en ålder av 85 år. Vid föreningens grundande 1993 valdes hon till sekreterare, två år senare till ordförande. Hon avgick som ordförande 1998 och utsågs då till medlem av valberedningen. Genom sina forskningar och publikationer har hon betytt mycket för föreningen allt sedan dess tillkomst, så när hon vid årsmötet år 2000 lämnade valberedningen utnämndes hon till hedersmedlem i föreningen. Två av föreningens hittills tio nummer i skriftserien har haft Barbro som författare. Förhoppningsvis kan vi även ge ut en tredje skrift av hennes hand, en antologi med artiklar om svenska katoliker på 1800-talet.

Följande minnesartikel publicerades i tidskriften Signum nr 8/2013.

Barbro Lindqvist in memoriam

Barbro Lindqvist, en flitig medarbetare i *Signum*, har avlidit. Född den 12 februari 1928 i Malmö. Död den 12 november 2013 i Härnösand. Hon utförde ett pionjärarbete inom efterreformatorisk katolsk kyrkohistoria, med särskilt fokus på personhistoria.

Barbro Lindqvists morföräldrar var katolska invandrare, som kom till Malmö från Tyskland. Morfadern August Schmitz (1851–1935) fick en tjänst som fabriksledare vid yllefabriken i Landskrona 1873. Redan efter några månader sökte och fick han en tjänst som disponent vid Malmö yllefabriks AB. Han gjorde en framgångsrik karriär och fick en framträdande ställning i det malmöitiska samhällslivet i många decennier.

Barbros föräldrar var med. dr Erik Lindqvist och Maja Schmitz. Genom modern fick Barbro och hennes syskon en katolsk uppfostran. Barbro studerade juridik vid Lunds universitet och blev jur. kand. 1952. Därefter följde en lång juridisk domarkarriär som förde henne till många tjänster på ett stort antal platser i Sverige: Visby, Stockholm, Ludvika, Örebro, Karlstad, Boden, Linköping, och slutligen från 1977 stationerade hon sig som rådman vid Härnösands tingsrätt. Hon funderade mycket på sin kallelse som yrkesverksam, ensamstående katolsk kvinna. Under alla år deltog hon aktivt i de katolska församlingarna på de skilda platser i Sverige där hon bodde, från 1977 i Härnösand och S:t Olofs katolska församling i Sundsvall. Hon fick många vänner överallt i det katolska Sverige.

Om än kommen från en miljö med framträdande samhällsställning och god ekonomi var hon själv ytterst ödmjuk och spartansk i sitt levnadssätt, försynt men med bestämda åsikter i många frågor. Redan som ung inspirerades hon av fransk katolicism och av dess asketiska gestalter. Hennes första bok, *Den helgade öknen. En liten bok om Charles de Foucauld (1858–1916)* publicerades 1956 av dominikanernas Petrus de Dacia-förening. En andra utgåva hade kort och gott titeln *Charles de Foucauld.*

Barbro blev tidigt en flitig bidragsgivare till tidskriften *Signum* med inalles drygt 30 artiklar. Hennes första kom 1978 och handlade just om Charles de Foucauld. Den följdes 1979 och 1980 av artiklar om Edith Stein och Madeleine Delbrêl. Därefter kom hennes bidrag i *Signum* att till största delen handla om katolsk efterreformatorisk historia i Sverige. I början byggde hennes artiklar på litteraturstudier för att från mitten av 1980-talet alltmer grundas på egna forskningar i arkiv, inte bara svenska utan också många utländska, särskilt i Rom, Wien och Paris. Drottning Josefina är en av de katolska personligheter som hon skrivit mycket om.

Katolsk Kyrkotidning

Barbro Lindqvist skrev också mycket i *Katolsk Kyrkotidning* och ingick i redaktionen 1981–1990 och därefter som fast medarbetare i ett antal år. Där skrev hon om skilda ämnen, såsom kyrkorättsliga frågor, men främst om katolsk historia. Särskilt hennes under flera år publicerade serie "Porträttet", intervjuer med enskilda katoliker runt om i Sverige, var mycket uppskattad.

Barbro fortsatte att publicera historiska artiklar, inte bara i *Signum* och *Katolsk Kyrkotidning*, utan större sådana kom också i andra tidskrifter och årsböcker. Uppmuntrad av pater Hermann Seiler sammanfördes och utbyggdes många av 1980-talets Signumartiklar till den av Katolska Bokförlaget 1989 utgivna, rikt illustrerade boken *Artister, komedianter och fattigt folk. Påvekyrkan under 1700-talet i Stockholm.*

Inför den katolska kyrkans 200-årsjubileum (det svenska apostoliska vikariatet upprättades 1783 efter Gustav III:s toleransedikt från 1781) publicerade Barbro i *Katolsk Kyrkotidning* en serie "År för år" som 1983 gavs ut som ett häfte med titeln *År för år. Kyrkans väg i Sverige 1783–1983.* Den kompletterades inför påvebesöket 1989 och gavs ut på nytt (med foton av Rainer Kunze) 1989 *År för år. Katolska kyrkans väg i Sverige 1688–1988.* Jubileumsåret 1983 utkom också boken *Katolska kyrkan i Sverige 1783–1983. En historisk återblick* med bidrag av Alf Åberg, Barbro Lindqvist och Lars Cavallin.

Katolsk historisk förening

I början av 1990-talet tog Barbro initiativ till att det i Sverige skulle startas en katolsk historisk förening. Förebild var den danska motsvarigheten Ælnoth. År 1993 hölls med stor uppslutning det konstituerande mötet i S:ta Eugenias stora sal varvid Katolsk historisk förening i Sverige grundades. Monsignore Lars Cavallin valdes till ordförande och Barbro till sekreterare. Föreningen fick snart upp emot 300 medlemmar, mycket tack vare Barbros stora kontaktnät i det katolska Sverige. Åren 1995–1998 var Barbro ordförande. Hon var synnerligen drivande och såg till att föreningen från och med 1994 gav ut en medlemstidning två gånger om året, *Arv och minne.*

Katolsk historisk förening startade också en skriftserie, i vilken till dags dato tio böcker kommit ut. Som andra nummer utkom 1999 *Fredrik Muckenhirn. Katolsk präst och luthersk kyrkoherde*, skriven av Erland Olson och Barbro Lindqvist, en berättelse om ett märkligt prästöde i det katolska Sverige. Muckenhirn var född katolik i Zinkgruvan i Närke, prästvigd i Rom, verksam som katolsk präst i Gävle och Malmö innan han övergick till Svenska kyrkan och prästvigdes på nytt. Han blev sedan kyrkoherde på Gotland, men ångrade redan efter några år sitt avfall från den katolska kyrkan och på dödsbädden återupptogs han i kyrkans gemenskap.

Som den ödmjuka person hon var, ville inte Barbro att Katolsk historisk förenings ekonomi skulle belastas av att hon tagit initiativ till att ge ut en bok där hon själv var medförfattare. Därför bekostade hon utgivningen helt på egen hand genom en betydande ekonomisk gåva, underförstått att det inte skulle offentliggöras varifrån tryckningspengarna kom. Senare har föreningen för bokutgivningen samarbetat med katolska förlag, i första hand Catholica men även Veritas.

1600-talets katoliker

Från 1990-talets mitt upptog forskningar om 1600-talets katoliker Barbros största intresse. Ett betydande antal artiklar publicerades på olika håll, bland annat i *Signum.* Den sista artikeln av Barbro i *Signum* kom i nummer 4/2009, "Birgittas stulna skalle. En kriminalgåta på väg att lösas?". Artikeln knöt ihop 1600-talets stöld av reliker i Vadstena med dagens situation där DNA-teknik kan lösa historiska gåtor. Gå in på *Signums* hemsida och läs i artikelarkivet!

Hösten 2011 hade Katolsk historisk förening förmånen att i sin skriftserie få ge ut en liten bok på grundval av hennes tidigare publicerade artiklar – sommaren

2011 redigerade och förkortade Barbro sina artiklar så att de kunde ges en enhetlig form: *Stölden av Birgittas skalle och andra katolska äventyr i 1600-talets Sverige*. Detta blev hennes sista forsknings- och författarbidrag innan sjukdom förhindrade vidare arbeten.

Många av Barbros artiklar bygger på bevarat domstolsmaterial, bland annat där katoliker stod inför rätta för sin katolska tros skull. Hennes sista bok innehåller en rad livfulla beskrivningar av hur livet kunde gestalta sig för katoliker i Sverige under 1600-talet, ett århundrade då det inte längre var tillåtet för en svensk undersåte att vara katolik. De fåtaliga såväl svenska som utländska katolikerna kom att leva i ständig konflikt med majoritetskulturen. I hennes texter möter vi en rad både dråpliga och sorgliga öden. År 1683 stod handelsmannen Niclas de Freno inför rätta, tillsammans med ett tjugotal trosfränder, åtalad för att ha bevistat en katolsk mässa. Domen blev ett kraftfullt bötesbelopp om 100 daler silvermynt. Kopparslagaren Gert Krebs utropade i ett kroggräl att han "hellre ville vara en skälm än en lutheran", vilket ledde till åtal för lasteligt tal om den lutherska religionen. De diplomater, dansmästare, musikanter, jesuiter, handelsmän, hantverkare, svenska konvertiter, prästkandidater som skildras har ett gemensamt: de håller fast vid sin katolska tro.

Man kan i dessa artiklar lätt spåra den fruktbara kombinationen av Barbros yrke som jurist och hennes egen djupa fromhet. Hon drevs också av ett starkt rättspatos med ett särskilt engagemang för de svaga i samhället. Och en sådan ställning hade ofta katoliker i Sverige före religionsfrihetens införande. När vi minns Barbro och hennes gärning får man heller inte glömma hennes stora, i det fördolda bedrivna, välgörenhetsarbete med mycket frikostiga ekonomiska bidrag till olika organisationer och projekt.

En stor del av Barbros kvarlämnade arkiv kommer att överlämnas till Riksarkivet till vetenskapens fromma. Förhoppningsvis kan vi i Katolsk historisk förening ge ut en bok med Barbros artiklar om katoliker i Sverige på 1800-talet fram till biskop Müllers tillträde som apostolisk vikarie i Sverige år 1923. Material till en sådan bok saknas definitivt inte. Så får Barbro än en gång inspirera oss med sin berättarglädje.

I slutet av den fascinerande berättelsen om Birgittas skalle skriver Barbro: "Och en relik är ju bara en sak. Som en av Birgittasystrarna i Uden påpekat: Man har ofta på ett bord en bild av en avhållen släkting. Man vet mycket väl att släktingen är död. Men genom bilden påminns man om släktingen och sporras att efterlikna denna." Vi har med denna minnesartikel i korthet velat synliggöra Barbros gärning som sporrar till efterföljd.

Kjell Blückert och *Lars Hallberg*

I årets första nummer av Katolskt magasin finns också en minnesartikel om Barbro, skriven av f. Conny Årlind, tidigare kyrkoherde i S:t Olofs katolska församling i Sundsvall.

Minnesmässa för Barbro firades i Härnösands domkyrka den 5 december. Dagen därpå firades requiemmässan i S:t Thomas katolska kyrka i Lund, varefter jordfästningen skedde på Norra kyrkogården.

Katolsk historisk förening har tacksamt mottagit två penninggåvor för att hedra minnet av Barbro att användas "till stöd för framtida forskning i Barbros anda".

Längre fram i Arv och Minne återges en av hennes historiska artiklar som tidigare publicerats i vårt medlemsblad.

SAMMANKOMSTER I VÅR

I ***Stockholm*** blir den första sammankomsten den *10 februari*, i Eugenia, då arkivarien vid Stockholms stadsarkiv **Maria Fagerlind** under rubriken *Toner från förr* berättar om gregorianska sånger utifrån de manuskript som finns i Stadsarkivets samlingar. Vi får också höra ljudupptagningar med Sankta Eugenias gregorianska schola från dess framträdande på Stadsarkivet i höstas.

Den *6 mars* i Eugenia talar fil. dr **Gunnar Redelius** om *Sigtuna – hedningar och kristna – ett stycke missionshistoria.*

Föreningens **årsmöte** äger i år rum lördagen den *29 mars* i Katolska domkyrkan. Efter årsmötesförhandlingarna och lätt förtäring talar docent **Sara Risberg**, redaktör vid Svenskt diplomatarium på Riksarkivet, om *Peder Månsson – en mångsidig Vadstenabroder i Rom.* Peder Månsson blev senare biskop i Västerås och kan betraktas som den siste katolske biskopen i Sverige (före reformationen, förstås).

Den *24 april*, nu åter i Eugenia, berättar arkivarien **Lars Hallberg** om *Kampen om Heliga Birgittas minne i det sena 1800-talets katolska Sverige.* I den ena ringhörnan en ensam svenskfödd präst i Vadstena, "väktaren vid Sankta Birgittas grav", i den andra biskop och präster i Stockholm.

I ***Uppsala*** blir det ett föredrag den *26 mars* då professor **Magnus Nyman** talar om *Kontakter mellan den Heliga Stolen och Sverige före och efter reformationen.*

I ***Eskilstuna*** den *20 februari* håller teol. dr f. **Ingvar Fogelqvist** ett föredrag: *På ett ögonblick födde hon sin Son – Jesu Kristi mirakulösa födelse enligt heliga Birgitta.*

I ***Lund*** den *8 mars* talar forskningsassistent **Thomas Rydén** om *Medeltida bokmåleri och bokkonst.*

Den *12 april* blir det föredrag av professor **Yvonne Maria Werner**: *Kan en nordbo vara katolik? Katolsk mission och konversion i Norden under 1800- och 1900-talen.*

Ev programpunkter i ***Göteborg*** meddelas på Kristus Konungens församlings veckoblad och KHF:s hemsida.

Se alltså föreningens samt berörda församlingars hemsidor och informationsblad under våren för besked om ev ändringar och tillkommande programpunkter.

❀ ❀ ❀

I församlingshuset i ***Visby*** den 15 mars kl. 15 kommer fil. dr **Gunnar Redelius** att tala om *Källunge kyrka – en tolkning av bilder och byggnadskonst.*

Vi vill också uppmärksamma våra medlemmar på den omfattande föreläsningsserien i Vår Frälsares katolska församling i ***Malmö*** på temat *Medeltidens historia och teologiska tänkande och dess betydelse för oss idag.* Föredragen äger rum på torsdagkvällar och börjar den 6 februari då teol. lic. fader **Pär-Anders Feltenheim** ger en *Introduktion till medeltidens teologi: utmaningar för Kyrkan och de viktigaste koncilierna.* Föredragsserien avslutas den 15 maj då professor **Yvonne Maria Werner** talar om *Det medeltida religiösa arvet i den katolska missionens tjänst: katolskt historiebruk och inkulturation 1850–1960.*

F. Pär-Anders Feltenheim är ny kontaktperson för KHF i Malmö.

MÖTEN I HÖSTAS

Stockholm
De tre programmen ägde rum i Eugeniaförsamlingens lokaler. Den 26 september talade ambassadör **Ulla Gudmundson** och intendent **Sofia Nestor** om *Drottning Kristina, Sverige och Heliga Stolen – då och nu* i anknytning till Livrustkammarens stora Kristinautställning (35 åhörare). Den 7 november berättade och visade **Hans Åke och Erika Bergström** vackra, intressanta och värdefulla föremål ur *"S:ta Eugenias skattkammare"* (31 närvarande). Programmet var ett samarrangemang med Familjeföreningen Concordia Catholica. Den 21 november berättade pater **Rainer Carls** minnen ur sitt liv i Sverige under rubriken *"Du kan inte vara jesuit. Jesuiterna är ju alla sadister"* (48 åhörare).

Uppsala
I Uppsala den 6 november talade docent **Mickaëlle Cedergren** om *August Strindberg – "amatörkatoliken"* (22 deltagare).

Eskilstuna
I Eskilstuna den 12 november berättade **Bernadetta Majerczyk** om *Julia Ledóchowska – helgonförklarad polsk grevinna, spridare av solglimtar i världskrigens skugga* (20 åhörare).

Lund
Den 8 november talade **Sven Heilo** om *Medeltida skrift och kalligrafi* (se förkortad version av föredraget nedan). 8 deltagande.

Göteborg
I Göteborg var det i höstas inget program i KHF:s regi.

❀ ❀ ❀

NYA MEDLEMMAR

Sedan augusti 2013 har KHF fått 5 nya medlemmar.

Eugene Dyer, Arvidsjaur
Christoffer Höök, Karlstad
Aleks Lleshaj, Göteborg
Mikael Pålsson, Stockholm
Karin Öholm, Strängnäs

NYTT ÅR – DAGS ATT BETALA MEDLEMSAVGIFT!
Inbetalningsblankett medföljer detta häfte till dem som inte betalat årets avgift.
Betala senast till årsmötet den 29 mars 2014.
Glöm inte att skriva AVSÄNDARE på blanketten!

Den 29 december firade biskop Anders Arborelius 15 år som biskop i Stockholms katolska stift. I anledning av hans biskopsvigning i katolska domkyrkan i Stockholm den 29 december 1998 publicerade Barbro Lindqvist denna artikel i Arv och minne nr 10, januari 1999.

KARMELIT APOSTOLISK VIKARIE I SVERIGE FÖR 200 ÅR SEDAN

En karmelit som ledare för katolikerna i Sverige är inget nytt. När det på 1700-talet blev tillåtet att bilda katolska församlingar i det svenska riket var det just karmelitmunkar som utsågs att bli de första herdarna. Två av dem utnämndes till apostoliska vikarier.

Först ut att tillåta katoliker att bilda en församling var Svenska Pommern, Sveriges enda kvarvarande besittning söder om Östersjön. 1775 fick katolikerna i dess huvudort Stralsund – de var omkring 200 och huvudsakligen utländska soldater – rätt att skaffa sig en egen gudstjänstlokal och präst.

Den förste fast stationerade katolske prästen i Stralsund blev karmelitpatern Martin Effertz. Han tillhörde den oreformerade karmelitordens nordtyska provins som förklarat sig villig att sända präster till det protestantiska landet i norr.

Effertz kom till Stralsund 1780. Sommaren 1782 gjorde han en visitationsresa till katoliker i södra och västra Sverige och var därefter livet igenom – men utan framgång – förespråkare för att det skulle bildas en katolsk församling i Göteborg.

Också senare var Effertz ofta på resande fot. Under Sveriges krig mot Ryssland följde han 1789 på Gustav III:s uttryckliga order med en i Pommern uppställd här till Finland för att bistå de däri ingående katolska soldaterna. Han utnämndes t.o.m. till svensk fältpräst!

Församlingen i Stralsund utvecklades bra under de 13 år Effertz ledde den och med hoptiggda medel kunde en katolsk kyrka uppföras i staden.

Stillsam församlingspräst

Till Effertz hjälp kom våren 1782 hans ordensbroder Johannes Theodor Rafael d'Ossery till Stralsund. Två och ett halvt år senare skickades d'Ossery vidare till Stockholm.

Också i det egentliga Sverige hade det blivit en viss religionsfrihet och påven beslöt att Sverige skulle bli till ett apostoliskt vikariat – ett särskilt missionsområde under Propagandakongregationens ledning. Den franske abbén Nicolaus Oster sändes till Stockholm för att organisera en katolsk församling och blev den första apostoliska vikarien, d.v.s. fick fullmakter som en biskop men biskopsvigdes inte. Oster önskade att få en av karmeliterna i Stralsund som hjälppräst. Valet föll på d'Ossery, som anlände till Stockholm i september 1784. Han var en mogen man, 48 år.

d'Ossery fick ta sig an församlingsarbetet. Det passade honom bra. Han var mån om församlingsmedlemmarnas andliga förkovran och bildade en förening för att befrämja daglig bön och meditation över Jesu dödsångest och Jungfru Marias smärtor. Föreningen fick en god uppslutning i församlingen. Den var stor – 1 800 katoliker bodde i Stockholm. Största gruppen utgjordes av tyskar av vilka flertalet var fattiga textilarbetare från Aachen, d'Osserys egen hemstad. Med dem kom han därför lätt i kontakt. Den andra stora gruppen, franska konstnärer och musiker, hade däremot svårt att förstå den franska som han talade med plattysk brytning.

Som kaplan var d'Ossery nitisk, lättsam och glad och skötte stillsamt sina uppgifter. Han lärde sig svenska, intresserade sig för svensk kultur och skaffade sig många böcker. Någon munkdräkt bar han inte och han talade inte om att han var karmelit. Munkar fick nämligen enligt svensk lag inte uppehålla sig i Sverige.

Oroliga år

Det mesta såg alltså lovande ut när Oster 1788 reste till Frankrike för att samla medel till att kunna grunda församlingar också i Göteborg och Landskrona. Men Oster fördröjdes av den utbrytande franska revolutionen. När han begärde att få stanna i Frankrike ännu en tid, drog Propagandakongregationen in hans lön och utnämnde 1790 i stället d'Ossery till apostolisk vikarie i Sverige. Det hjälpte inte att Oster framhöll att d'Ossery inte passade som chef.

Oster tycks ha haft rätt: d'Ossery var inte initiativrik och alls ingen vän av nyordningar. Han fattade hellre beslut själv än hörde kyrkorådets mening. Då Propagandan sände en ung och energisk italienare, Paolo Moretti, som hjälppräst i Sverige skar det sig snart mellan de två prästerna. Moretti tyckte att d'Ossery var inskränkt och passiv och flyttade ifrån deras gemensamma bostad. d'Ossery förbjöd Moretti att predika på italienska i mässan fastän församlingens italienare ville höra predikan på sitt eget språk. Han var nämligen rädd att tyskar och fransmän då skulle utebli från mässan.

d'Ossery fick höra att han som apostolisk vikarie blivit högfärdig och omedgörlig. Åtskillig kritik riktades mot honom. Man klagade på hans katekesundervisning och hans sätt att fira mässan, sköta ekonomin och fattigvården. De katoliker som bodde på andra håll än i Stockholm – dem som Oster och Effertz ömmat för – reste han aldrig till. Ett initiativ tog han dock: han köpte 1795 ett hus vid Nytorget och inrättade det till en skola för församlingens barn. Ett år senare sålde hans efterträdare huset och skolan flyttades närmare kyrksalen i Södra Stadshuset.

Propagandan fick upprörda brev både från de två prästerna och från lekmän. Kardinalerna i Rom manade de tvistande till enighet men beslöt slutligen – 1795 – att avskeda d'Ossery. Karmelitorden ombads att återkalla honom till Tyskland och som tröst ge honom titeln "exgeneral".

Åter en karmelit

d'Ossery ville inte lämna Stockholm. Han ansåg sig ha blivit offer för brottsliga intriger och fortsatte trots förbud att vara präst för de tysktalande katolikerna. Nu var det deras tur att underteckna klagoskrifter som sändes till Rom med begäran om att d'Ossery skulle återinsättas i sitt ämbete. Även fransmän och italienare intygade att han skött sitt arbete väl.

Det blev dock ingen ändring och 1797 lämnade d'Ossery Sverige. Under hans fem år som apostolisk vikarie hade församlingsmedlemmarna minskat betydligt i antal. Till hans försvar skall sägas att han strävat efter att hålla ihop de olika språkgrupperna till en församling och att han haft mycket litet pengar att röra sig med eftersom Propagandan alltmer förlorade intresset för det obetydliga vikariatet i Sverige som ansågs sakna framtid.

Många brev från och om d'Ossery är bevarade men någon bild av honom har vi inte. Kvar finns emellertid hans ex libris i de 600 böcker som han måste sälja för att klara sitt uppehälle under sina sista år i Stockholm.

Till d'Osserys efterträdare hade Propagandan tänkt sig den svenske konvertiten Lars Thjulén, men denne avböjde. 1797 utnämndes till ny apostolisk vikarie åter en karmelit, Theodor Becker i Stralsund, och fullmakter för honom sändes till Stockholm. Men Becker infann sig aldrig där. Han kände sig både kroppsligen och själsligen alltför svag för att kunna ta på sig den tjänst som hans medbroder d'Ossery måst lämna.

Barbro Lindqvist

Ur Arv och Minne nr 10, januari 1999

NYA BÖCKER

En katolsk pilgrimsfärd genom livet

I höstas utkom KHF:s styrelsemedlem Tomas Carlbergs bok *Inte som jag trodde – en katolsk pilgrimsfärd genom livet*. Det är en mycket personlig skildring av hans – en svensk konvertits – vandring fram till den katolska Kyrkans fulla gemenskap. Den innehåller också resonemang kring troslivets villkor i en icke-katolsk omgivning, och beskriver intryck från livet som katolik några år efter konversionen.

Som det står på bokens baksida:

"Slå följe med en katolik! ... *Inte som jag trodde* vänder sig till var och en som vill veta mer om katolicismen, dess värderingar och världsbild. Boken skrevs under Trons år 2013 och ges ut av Mater Misericordiae."

Boken (151 sidor, med illustrationer) kan beställas av bokhandlare genom bokrondellen.se och också köpas hos Katolsk bokhandel.

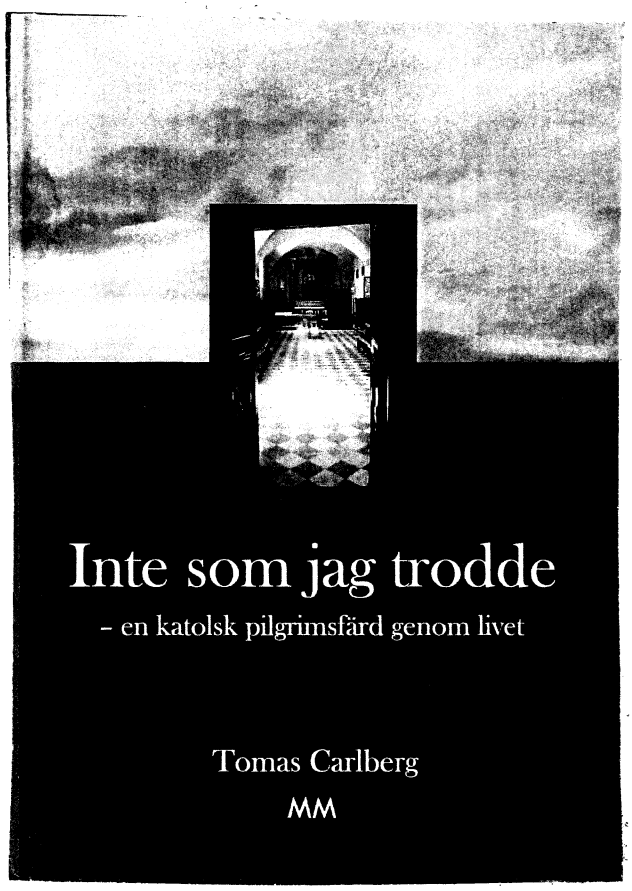

Katolska kyrkan i Göteborg

År 2010 utgav Marianne Prohászka boken *Kristus Konungens katolska kyrka*.

Lagom till firandet av församlingens 150-årsjubileum 2012 utkom en ny version, nu med titeln *Katolska kyrkan i Göteborg*. Den smakfullt formgivna boken (56 sidor) innehåller en historik över kyrkobyggnaden och kyrkorummets olika delar med ett stort fotografiskt bildmaterial i färg över kyrkan och dess rika konstnärliga utsmyckning, inte minst de många vackra bemålade fönstren.

Boken kan köpas hos Books on Demand och i de katolska bokhandlarna i Göteborg och Stockholm.

Följande föredrag av Jane Pamp hölls i höstas i Lund i S:t Thomas katolska församlings torsdagsgrupp och har välvilligt ställts till Arv och Minnes förfogande.

ATT VÄXA UPP SOM KATOLIK I 1930- OCH 40-TALENS SVERIGE

Hur jag blev svensk katolik i femte generationen

Själv är jag född 1930, men nu går jag tillbaka i tiden till slutet av 1700-talet. Min mammas farfars far var född 1787. När han var 66 år låg han och till synes sov på en soffa i salongen på sitt gods Ovesholm, som ligger utanför Kristianstad. Han hörde då sina brorsöner säga: "Snart dör gubben och då får vi dela på arvet eftersom han är barnlös". Gubben hörde detta och beslöt sig för att söka sig en hustru. Han fann då en irländska som var 23 år och katolik. Denna irländska födde honom två barn, en dotter och 1855 en son, som fick namnet Raoul. Han blev min mammas farfar.

Raoul Hamilton blev liberal riksdagsman och levde till 1931, då han begrovs av biskop Müller, samme biskop som 1929 vigde mina föräldrar och som också 1945 konfirmerade mig. Denne farfar fick sedan tio barn, varav min morfar var ett och äldste son. Min morfar gifte sig med en tyska som också var katolik, så min mamma hade sin katolska tro från båda föräldrarna. Nästan alla tio barnen blev katoliker och så blev också deras barn och barnbarn, varav jag alltså är ett. Min morfar dog redan 1916 och lämnade min mormor med sex pojkar och en flicka, min mor, som fick en ordentlig katolsk uppfostran i klosterskolor i Danmark, Frankrike och England.

Katolskt liv med släkten i Skåne

När Raoul dött 1931 övertogs godset Ovesholm av en av hans döttrar, en ogift syster till min morfar, faster Adine. Hon uppehöll till sin död släktens stränga katolska vanor. I huvudbyggnaden på Ovesholm fanns ett kapell med ett tabernakel och en biktstol, där jag också 1937 gjorde min första bikt. Jag var då sju år. Innan dess hade jag tillsammans med en nioårig kusin bott flera veckor hos faster Adine och fått undervisning av kyrkoherde Oscar Lewin. Han var en svensk katolsk präst från Göteborg. Min kusin och jag gick då också till vår första kommunion. Min fromma tyska mormor bodde i Norra Ströö, som också ligger i Kristianstadstrakten. Också min mormor hade ett kapell i sin bostad, men hon hade dessutom i sitt sovrum ett slags altare med en stor bönpall. Där brukade vi läsa morgon- och aftonböner varje dag när vi var hos henne. Förutom dessa kapell hos Adine på Ovesholm och hos min mormor brukade vi fara till mässan i kyrkan i Bromölla. I den kyrkan vigdes jag 1953 av Johannes Koch från Malmö. Ni undrar kanske varför det låg en katolsk kyrka i Bromölla? Iföverken i Bromölla anställde polska arbetare redan under Första världskriget. De togs om hand av präster från Malmö. Under kyrkoherde Meijerinks ledning, med en kommitté av Bromöllabor och en representant från mina släktingar från Ovesholm, byggdes kyrkan i Bromölla. Den invigdes 1933 av biskop Müller.

Barndomen 1930–40

Hos min katolska släkt i Kristianstadstrakten bodde jag mest under somrar och helger. Min pappa, som inte var katolik, var officer och vi flyttade ofta runt i Sverige. Fram till 1935 bodde vi i Helsingborg. Vad jag då minns var att vi varje söndag gick till katolska kyrkan. Jag kommer också ihåg monsignore Assarsson, som hemma i vår bostad döpte min lillasyster. Hon fick för övrigt också följa med till mässan, men hon fick ligga i barnvagnen i trädgården, vaktad av vår stora hund.

1935 flyttade vi till Stockholm. Jag måste då gå en gång i veckan till dominikan-

syster Agnes för att få undervisning i biblisk historia. Jag tyckte det var roligt, men svårt. Vi fick rita mycket och det var inte min starka sida. Jag minns hur jag kämpade med de fem kornbröden och de två fiskarna.

När jag började skolan 1936 placerades jag i en privat skola på Östermalm. Den låg nära Karlaplan, där min far gick på Krigshögskolan, så vi skulle ha sällskap på morgnarna. Jag skulle varken vara med på morgonbönen eller delta i kristendomsundervisningen. Det var första gången jag kände mig annorlunda än mina kamrater. Dessutom talade jag skånska, men jag lade snabbt om språket och kunde så småningom hävda mig.

När jag skulle börja mitt andra skolår sattes jag i en katolsk skola, som låg i en våning i ett hus på Snickarbacken, en tvärgata till Birger Jarlsgatan. Skolan drevs av några nunnor, som hörde till S:ta Eugeniaförsamlingen. Nunnorna var från Tyskland och Frankrike. Undervisningen var på svenska, men där gick också många italienska och polska barn. Klasserna var små och nunnorna stränga. Vi skulle både spela piano och läsa franska. Om man inte uppförde sig väl fick man sitta kvar och uppmanades sedan att bekänna sina synder i biktstolen.

I Kristianstad 1940–42

När jag gått några terminer i den katolska skolan skulle vi flytta till Kristianstad. Nu är vi framme vid 1940. Jag var tio år och hade gått en termin i fjärde klass då vi flyttade till Kristianstad och jag placerades i en folkskola med 30 elever i klassen. Jag råkade då ut för en oförstående lärarinna och en historiebok som spred fördomar om katoliker. Min mamma läste i min historiebok att man kunde köpa sig fri från sina synder med pengar och andra felaktigheter och jag var tvungen att lova henne att jag skulle gå fram till fröken och inför klassen förklara att allt som stod om katoliker var lögn! Denna lärarinna blev min fiende för resten av terminen. Bland annat förklarade hon att jag var så korkad att jag aldrig skulle kunna komma in i vare sig flickskolan eller läroverket. Kjell Blückert skriver i sin bok "Moder, syster eller sköka", att biskop Albert Bitter på 1920-talet protesterade i en uppmärksammad inlaga till Skolöverstyrelsen mot den enligt honom förvanskade bilden av den katolska kyrkan i de svenska skolböckerna.

I samma klass i folkskolan gick också Birgitta Trotzig. När jag en gång mötte henne i S:t Thomas kyrka i Lund frågade jag henne om hon kom ihåg att vi varit klasskamrater 1940 och om hon mindes att jag var katolik. Det mindes hon mycket väl, men det hon mest hade fäst sig vid var att jag kom som ny i klassen mitt i terminen. Hennes mamma var nämligen redan då intresserad av katolicismen, så att jag var katolik hade hon inte tyckt var så konstigt. Som bekant konverterade Birgitta själv senare till katolicismen.

Till flickskolan kom jag nästa termin som 11-åring. Där deltog jag varken i morgonbönen eller i kristendomsundervisningen. Jag, en kusin till mig och några judiska flickor var då tvungna att sitta på en bänk utanför aulan medan morgonbönen pågick. Jag minns en gång att en ny lärarinna, som såg oss sitta där, frågade varför vi inte var med på morgonbönen och jag hoppade ned från bänken, neg djupt och sade: "Vi är judar och katoliker." Jag kände stor samhörighet med mina judiska skolkamrater, som ofta var flera än vi katoliker. Vi var också tvungna att i skolkatalogen efter våra namn ha noteringen "kr", som betydde att vi inte deltog i kristendomsundervisningen.

I Eksjö 1943

Efter några terminer i Kristianstad skulle vi flytta igen. Denna gång till Eksjö i Småland. Eftersom det inte fanns någon kommunal flickskola i Eksjö var jag tvungen att gå i det statliga läroverket. Jag fick då pröva in i alla ämnen utom kristendomskunskap, vilket väckte en del frågor hos rektor och lärare. I Kristianstad hade jag undervisats av utländska präster, som kom resande från Malmö. Det blev en mycket sporadisk och summarisk undervisning, i synnerhet som vi språkligt hade svårt att förstå varandra. Om

det i Kristianstad väckte uppseende om man var katolik, kunde det inte jämföras med hur apart och excentrisk man betraktades i Eksjö. Det stod t.o.m. i den lokala tidningen att det kommit två katolska flickor till staden och att de inte skulle delta i kristendomsundervisningen! Många, både vuxna och barn, hade sin uppfattning om katolicismen från Topelius' "Fältskärns berättelser", där det berättas om munken Hieronymus, som hade en dolk i krucifixet. Katolikerna i Sverige var på den tiden mycket få, ca 5 000, vilket något kan förklara den uppståndelse vi förorsakade.

Åter till Stockholm

1944 var vi åter tillbaka i Stockholm. Då gick jag i Sveaplans flicklläroverk och i min klass fanns både en judisk flicka och en svensk katolsk flicka, som jag kände från den katolska skola jag gått i hos nunnorna några år tidigare. Vilken lycka! Ingen tyckte att det var något konstigt att man var katolik. För övrigt upplevde jag att både barn och vuxna i en stor stad som Stockholm på alla områden var mycket mera toleranta och likgiltiga för såväl etniska och religiösa skillnader som klasskillnader. I Stockholm hörde vi till Marie Bebådelse församling på Linnégatan. Där fick jag en ordentlig undervisning av dominikanerna och jag skrevs in i den katolska religionsskolan med pater Bertrand Fens som lärare. Jag deltog också i de katolska flickscouterna och fick många katolska vänner, Mycket gemensamt hade jag med en italiensk flicka, som jag också varit klasskamrat med i den tidigare katolska skolan.

Vad jag i övrigt minns var att vi biktade ideligen. Man var tvungen att bikta innan man gick till kommunion. Inte heller fick man äta frukost innan man gick till kommunion och man fick inte vin, bara bröd, d.v.s. hostian. Dessutom fick man inte röra vid hostian. Dessa vanor sitter kvar hos mig än idag. När jag var barn lästes mässan på latin. Församlingen deltog inte i liturgin. Prästen stod med ryggen mot mässdeltagarna och korgossen eller ministranten svarade i mässan. De gånger vi bodde på orter utan katolsk kyrka lästes ofta mässan hemma i vårt vardagsrum av någon präst från Malmö. Ordet "eukaristi" hörde jag aldrig. Man talade om "offringen", "förvandlingen" och "kommunionen" som mässans tre väsentliga delar. En för mig stor svårighet innebär också de sjukas sakrament, som för mig heter "Sista smörjelsen" och ges till de döende.

Bekräftelsens sakrament

1945 ansågs jag mogen nog att få bekräftelsens sakrament. Jag inbjöds då till Sturefors nära Linköping för att konfirmeras tillsammans med en avlägsen släkting, som också härstammade från den irländska anmodern. Som lärare hade jag då samme Oscar Lewin, som hade undervisat mig inför min första bikt och kommunion. Vi hade nu lektioner hela dagarna i tre veckor. Oscar Lewin var en underbar lärare, som påverkade hela min religiösa utveckling. I minnesgåva fick jag "Om Kristi efterföljelse" av Thomas a Kempis i skinnband. Den 1 juli 1945 kom biskop Johannes Erik Müller till Sturefors och gav oss bekräftelsens sakrament. Till konfirmationen hade hela min stora katolska släkt inbjudits.

Gymnasietiden i Kristianstad och studenttiden i Lund

Hela gymnasietiden tillbringade jag i Kristianstad dit vi återvänt. Inte heller nu fick jag tyvärr delta i morgonbönen eller kristendomsundervisningen. Tyvärr, därför att jag kände och känner mig fortfarande obildad när det gäller både bibelkunskap, psalmer, samt kännedom om andra religioner. Jag hade t.ex. ingen annan bibel än Nya testamentet enligt Vulgatan, med tryckår 1895. Jag fick nu återigen sporadisk undervisning av olika präster från Malmö ända tills jag fick en svensk dominikan från Lund, Gabriel Näsmark, som lärare och biktfar. Jag har streck i kristendom i mitt studentbetyg, men Näsmark gav mig ett kompletterande intyg, som jag kunde visa fram vid behov.

1950-talet

Gabriel Näsmark blev också mitt stöd då jag kom till Lund. Vi är nu framme vid 1950-talet. Katolikerna i Sverige hade blivit fler (ca 15 000 vid Andra världskrigets slut), dels beroende på arbetskraftsinvandring, dels på grund av en rad konversioner i konstnärs- och författarkretsar. Jag gick med i Academicum Catholicum under Dagny Arbmans ledning och fick en del katolska bekanta.

Först 1951 antog Riksdagen den nya lag som gav oss religionsfrihet. Innan den lagen kom till kunde man som katolik bli varken lärare eller sjuksköterska vid t.ex. Sophiahemmet. Min syster fick avslag på sin ansökan därför att hon var katolik. Magnus Nyman skriver i sin bok "Förlorarnas historia": "Den som vill studera de utbredda fördomar mot katolicismen och kloster som då hystes av många av riksdagsledamöterna kan ta del av den egenartade riksdagsdebatt som föregick beslutet".

1953 gifte jag mig (som jag tidigare nämnt) i Bromölla katolska kyrka. Jag fick då begära dispens för att få gifta mig med en icke-katolik. Min man, Bengt Pamp, fick skriva under en försäkran i vilken han lovade att våra eventuella barn skulle uppfostras till katoliker. På samma sätt fick min far – innan han fick gifta sig med min mor – skriva på en försäkran att han inte motsatte sig att eventuella barn uppfostrades till katoliker.

Jane Pamp, Lund

❀ ❀ ❀

Medlemsbok

År 2013 utkom ingen bok i vår skriftserie. Årets nya medlemmar fick dock före jul den av Barbro Lindqvist författade skriften *År för år. Katolska kyrkans väg i Sverige 1688–1988*, vilken utkom inför påvebesöket 1989. Om någon annan önskar den, går det bra att betala 20 kr samt porto-kostnad, tillsammans 45 kr. Vid betalning till vårt plusgiro, ange "År för år", så skickar vi ett exemplar.

Förhoppningsvis kommer vi under 2014 att ge ut en ny bok i skriftserien.

Medeltida skrift och skrivteknik

Höstens enda föredrag i lundagruppen handlade om skrift och skrivkonst från ca 400 till slutet på 1400-talet. Det illustrerades med bilder på olika skriftformer med gammaldags OH-teknik, som inte går att återge i Arv och minne. Följande artikel är en förkortad version av manuset.

Inledning

Begreppet "medeltiden" uppkom under den italienska renässansen, då man ville dra en förbindelselinje mellan antiken, som man idealiserade och försökte efterlikna, och den egna nutiden, där man strävade efter att skaka av sig världsförakt och klosterfromhet. De mellanliggande århundradena kallade man för *"medium aevum"*, tiden dessemellan. Den period det här handlar om börjar med kristendomens utbredning på 400-talet och tar slut vid boktryckarkonstens inträde vid mitten av 1400-talet, alltså en period på 1000 år.

De som skrev

Det var visserligen till en början en exklusiv krets som sysslade med skrivande under de tusen år det handlar om, men den vidgades under århundradenas lopp tills att man började tala om "en skrivande massa". De texter vi här rör oss med är skrivna på den tidens *lingua franca*, d.v.s. latin, som hade samma roll som engelskan har idag. I Västerlandet var det främst kyrkans män som kunde läsa och skriva och de byråkrater som satt i de kungliga kanslierna vara många gånger klerker, inte nödvändigtvis prästvigda, men ändå utbildade i kyrkans regi. I sammanhanget får vi inte glömma bort det stora antalet kvinnor som sysslade med kopiering och illumination av handskrifter i de många nunneklostren, i vårt land kanske framför allt i Vadstena, som var berömt för sitt skriptorium. Lunds domkyrkas skriptorium hade sannolikt till uppgift att tillgodose inte bara ärkebiskopssätets egna behov, utan även förse de många församlingarna med liturgiska böcker. Behovet av böcker var stort, kristendomen är ju en bokreligion och därför fanns det ett närmast omättligt behov av missalen, gradualen, ceremonialen mm, förutom, förstås, den Heliga Skrift. I klostrens skriptorier gjordes avskrifter av avskrifter, för något annat framställningssätt fanns

Lärlingen Everwinus övningsmålar arabesker med en pensel, medan Hildebert, hans mäster, avbryter arbetet för att kasta sin svamp efter en mus.

Ur: *Skrivkonstens historia*

inte och man översatte flitigt viktiga verk. Det var inte enbart sakrala texter som kopierades i klostren, utan verk ur hela den klassiska antika litteraturen och bildningstraditionen. Tack vare att araberna i det medeltida Spanien flitigt översatte medicinska och filosofiska verk från grekiska till arabiska och sedan fick dem översatta till latin bevarades också en stor del av det antika tankegodset från Grekland, medicinska verk, naturvetenskapliga arbeten och filosofiska skrifter av t.ex. Aristoteles, som sedan kom att avgörande påverka den helige Thomas av Aquino. Kanslierna runtom i Europa kom efter hand att sysselsätta ett oräkneligt antal skrivare som utvecklade speciella kanslistilar. För att orka med de textmassor det handlade om började man också utveckla ett sinnrikt förkortningssystem för olika latinska ord. Det sparade tid, men också skrivmaterial. Att tyda den väldiga mängd förkortningar det rör sig om är en av paleografins större uppgifter. Fader Anders Piltz OP, vår eminente latinist, har f.ö. i sin avhandling *Studium Upsalense* (1977) listat inte mindre än 500 olika förkortningar, utöver dem som redan finns i det italienska standardverket av

Adriano Capelli från 1912, *Lexicon Abbreviaturum: dizionario di abbreviature latine ed italiane*. De som idag ondgör över att man i sms-kommunikation med mobiltelefoner flitigt använder sig av förkortningar bör betänka att det egentligen inte är något nytt. Redan på medeltiden använde man sig flitigt av förkortningar!

Skrivmaterial

Pennan

Den enklaste formen av penna är ett rör i vilket en skrivvätska kan hållas kvar av kapillärkraft och viskositet och sedan kan utbredas över skrivytan. Den vanligaste pennan i Västeuropa under många hundra år framställdes av vingpennan från en stor fågel, oftast gås eller svan. Kalkonen kom till Europa först efter upptäckten av Nya världen, men beskattades senare på sina vingpennor för just tillverkning av skrivpennor. För en högerhänt person var en penna från den vänstra vingen mest lämpad. Först kortar man av fjädern och tar bort de nedersta strålarna. Sedan blötläggs den tills den mjuknat och härdas efteråt i het sand. Sedan kommer tillskärningen. Spetsen är tvärskuren, som ett stämjärn. Längre fram, efter att boktryckarkonsten tagit över skrivarnas bokproduktion, gick man in för allt spetsigare pennor och det måste ha varit ett förfärligt slitjobb för skollärarna att hålla elevernas pennor i användbart skick. Bernadotternas stamfader, Carl XIV Johan, lär ha haft en mycket krånglig namnteckning och det gick åt flera gåspennor innan han fann en som han var nöjd med. Metallpennan tillkom först i mitten på 1800-talet och då tvingades man uppfinna ett nytt slags bläck, som inte fick metallen i de nya pennorna att frätas sönder eller rosta.

Bläck

Det fanns på medeltiden flera sätt att framställa skrivbläck. Romarna hade använt sot som framställts genom att man brände ben, gärna elfenben (därav den paradoxala benämningen "elfenbensvart") och blandade det med ett bindemedel, t.ex. *gummi arabicum*, en stelnad växtsaft från afrikanska akaciaträd. Bläck framställt med gummi arabicum som bindemedel kan undergå jäsning, med katastrofala följder, något undertecknad råkat ut för.

Under medeltiden började man blanda ett järnsalt, t.ex. järnsulfat (erhålls genom att behandla järn med svavelsyra, eller låta svavelkis vittra i fuktig luft) med tannin (garvsyra) utvunnen från ekgalläpplen, svulster som bildas på ekblad där gallsteklar lagt sina ägg. Sedan tillsatte man ett bindemedel, t.ex. gummi arabicum. Skriften får en blåsvart färg, som senare bleknar till brunt. Ett annan vanlig framställningsmetod var att på våren hugga kvistar från hagtorn eller någon annan närbesläktad törnväxt, som sedan fick torka. Barken bultades av kvistarna, blötlades i åtta dagar och blötläggningsvattnet kokades tills det tjocknat och blivit svart. Under koktiden späddes det med vin. Den färdiga vätskan hälldes över i skinnsäckar som fick hänga och torka i solen. Sedan en del av vätskan avdunstat blandades resten med vin och ett järnsalt och fick koka tills man fått fram en vätska med rätt viskositet.

Man hade också färgat bläck. Rött användes i anfanger och rubriker (av lat. *ruber*, röd). Det vanligaste röda bläcket kallades *cinnober* och baserades på kvicksilversulfid, som är giftig. Den utbredda myten att alla medeltida skrivare dog en förtidig död för att allt bläck var giftigt skulle möjligen ha kunnat uppstå på grund av det röda bläcket. Det fanns även en röd färg, karmosin, som framställdes av kermes, utvunnet av vissa arter av sköldlöss. Andra färger var grönt, som framställdes av kopparacetat, gult som framställdes av svavelarsenik, blå färg kunde utvinnas av vejdeört eller göras av finmalen *lapis lazuli*, som var mycket dyr och hade en tendens att fräta igenom pergamentet.

Många har nog undrat varför kärlet bläcket förvaras i heter "bläckhorn" på svenska. Engelskans "inkwell", tyskans "Tintenfass" och franskans "encrier" antyder inget om just horn, men det finns en tysk synonym, "Tintenhorn", som nämns av den framstående tyske paleografen Bernhard Bischoff, varför det svenska ordet bör vara direkt översatt. Det finns många avbildningar av skrivare, som i skrivbordet har ett eller flera djurhorn med bläck nedstuckna i hål. Ibland avbildas en skrivare med ett litet horn i vänster hand.

Papyrus, pergament och veläng

Papyrus som skrivmaterial tillverkas av tunna skivor utskurna ur papyrusväxtens stjälkar sedan det gröna ytterhöljet tagits bort. De läggs bredvid varandra med överlappande kanter. Sedan lägger man på ett motsvarande lager vinkelrätt ovanpå det första skiktet. Arket bultas så att växtsaften fungerar som klister. Efter torkning polerades arket så att alla ojämnheter avlägsnades. Arken sammanfogades till rullar. Papyrus användes så sent som på 1000-talet i det påvliga kansliet för bullor och viktigare

dokument, men ersattes till slut av pergament, ett material som slagit igenom långt tidigare.

Pergament framställs av skinn från får eller get och veläng av kalvskinn. I dagligt tal kallar man båda sorter pergament för enkelhetens skull. Benämningen sägs härröra från en konflikt under det andra århundradet före Kristus mellan det stora biblioteket i Alexandria och en uppstickare i staden Pergamon i Mindre Asien. Eftersom det fanns riklig tillgång på papyrusväxten i Nildeltat hade Egypten monopol på tillverkningen och införde exportförbud i syfte att kväsa uppkomlingen. Det nya biblioteket i Pergamon riskerade att stå utan material, men räddade sig genom att övergå till att använda skinn från djur, ett förfarande som var känt i Grekland redan tidigare.

Framställningsproceduren är invecklad. Skinnen måste befrias från hår och köttrester och lades först i blöt i vatten, varpå följde bad i en starkt alkalisk lösning i ungefär en veckas tid. Sedan skrapades skinnen och spändes upp i en ram för att torka. Slutlig ytbehandling skedde genom slipning med pulveriserad pimpsten och olika former av kalk. Till sist skars skinnen till rektangulära ark, veks och buntades samman. Ofta gjorde man då en perforering med hjälp av ett taggförsett hjul som liknade en sporre och stack hål med exakta mellanrum rakt genom bunten så att skrivaren sedan kunde linjera sidorna på båda sidor med en *stylus*, ett spetsigt verktyg av metall, som även användes för anteckningar på vaxtavlor, som var den tidens kollegieblock.

Pergamentet hade en annan praktisk fördel. Det kunde återanvändas. När en bok eller en skrift blivit inaktuell genom t.ex. en ny översättning eller kanske hade ett heretiskt innehåll, kunde den slaktas och pergamentbladen kunde tvättas och raderas med t.ex. pulveriserad pimpsten. Bladet kallas då *palimpsest* (grek. *palin psao* – "jag glättar på nytt") och proceduren kunde upprepas. Graden av renhet var dock avhängigt av vilket bläck som använts och hur djupt det trängt in bladet. Detta har vållat den paleografiska forskningen vissa problem, genom att man i en del fall inte lyckas få fram den gamla bortskrapade texten genom olika moderna fotografiska eller kemiska metoder.

Papper

Mot slutet av medeltiden ersattes det dyrbara pergamentet mer och mer av papper, *carta papiri*. Dess historia är lång och fascinerande. Pappret kom till Västerlandet som så mycket annat av stort kulturvärde via araberna i Spanien. De hade i mitten på 700-talet lärt sig att tillverka papper av linnelump tack vare förhör i Samarkand med kinesiska krigsfångar, som var pappersmakare. Araberna tillägnade sig konsten och centrum för tillverkningen blev Egypten. För att i längden kunna vidmakthålla produktionen aktade man inte för rov att plundra gravar och veckla av mumiernas linnebindlar för att få material – mumier blev en handelsvara (något man ju i lundaspexet Uarda tagit fasta på!). Via det muslimska Spanien spreds sedan tillverkningskonsten till Italien på 1200-talet och senare till länderna norr om Alperna. Det var hela tiden fråga om s.k. lumppapper. I vårt land hade vi stränga lagbestämmelser ända fram till 1832, som reglerade insamling av lump för pappers-tillverkning. Det var först på 1800-talet som man lyckades industriellt framställa papper av trämassa.

Skrivteknik

När man ser avbildningar av skrivande munkar kan man undra över ett och annat. Deras skrivställning verkar ibland mer än lovligt obekväm och konstlad och man förstår inte att de kunde framställa sin skönskrift med denna kroppsställning. Att de genomgående skriver på ett brant sluttande underlag beror på att pennan då kan hållas i ett mera vågrätt läge, med mindre risk att bläcket skall rinna nedåt och åstadkomma plumpar. Men man skall inte tro att bilderna är exakta avbildningar av hur skrivarna i själva verket satt. Vi kan nog utgå från att var och en intog en skrivställning som var bekväm. Inga avbildningar visar stående skrivare. Däremot fanns det ett antal miljöfaktorer som var viktiga för hur arbetet skulle bedrivas. Skriptoriet måste ha god belysning och högerhänta skrivare måste ha ljuset från vänster. I de skriptorier man kan se i vissa klosters korsgångar framgår hur beroende man var av att få dagsljus från vänster. Luften fick inte heller vara för torr, men inte heller för fuktig då detta påverkade skrivmaterialet. Rumstemperaturen var viktig för bläckets viskositet och hur pergamentet skulle bära sig åt, men också för skrivarens händer. Många skrivare drog sig inte för att i marginalen skriva små notiser om t.ex. bläckets eller pergamentets kvalitet, om den hemska munkkrampen i fingrarna, hur man på grund av kyla tvingats skjuta upp en avskrivning, hur trött man blev i kroppen av att skriva, men även hur skönt solen sken över pergamentet.

Det var vanligt att skrivaren hade en kniv i vänster hand, vilket man kan se på många bilder, dels för att hålla nere pergamentarket så att det inte bucklade sig, dels för att kunna skrapa bort skrivfel. Alla som någonsin sysslat med att skriva av en längre text har väl erfarit hur lätt det är att koncentrationen slappnar efter någon tid, så att man glömmer en bokstav, stavar fel, kanske hoppar över en rad osv. Att rätta småfel genom att skrapa pergamentet var vanligt. Större fel kunde inte åtgärdas så lätt. Man kunde göra en anteckning i marginalen och skriva in en rättelse. En skrivare som hade hoppat över ett helt avsnitt såg ingen annan utväg än att skriva de utelämnade raderna längst ned på sidan. Sedan lät han illuminatören rama in dem i en ruta, förse den med ett rep och rita in ett gäng små gubbar som halade upp rutans ord till dess rätta plats i texten. Skrivvinkeln, d.v.s. den vinkel pennan intog mot underlaget, var avgörande för bokstavens utseende och skapandet av breda eller tunna streck. Man kunde också skära pennspetsen snett för att med sned pennhållning ändå få ett brett lodrätt och ett tunt vågrätt streck.

Genomgång av stilar

Paleografin är en oerhört diversifierad och exakt akademisk vetenskap i vilken man i detalj går in på hur enskilda bokstäver utvecklats och ändrats geografiskt, kulturellt och stilistiskt. Min något förenklade genomgång av de olika skrifttyperna baseras på litteratur jag samlat på mig under närmare 40 års umgänge med och utövande av olika västerländska skriftformer. Jag har också på sistone haft förmånen att av Anders Piltz få låna den framstående paleografen Bernhard Bischoffs bok *"Paläographie des römischen Altertums und des abendländischen Mittelalters"*, samt Dr Franz Steffens väldiga foliant *Lateinische Paläographie*.

Capitalis rustica

Alla har ni väl sett romerska fornminnen, t.ex. triumfbågar med strama rader av versaler, inhuggna i sten. Under det första århundradet f.Kr. utvecklades ur denna monumentala stenskrift en funktionell och estetiskt tilltalande pennskrift, som brukar kallas *Capitalis rustica*. Det var en majuskelskrift och förekom i många olika varianter. Den blev standardskrift under kejsartiden och levde vidare fram till början av 400-talet. Det var emellertid ingen snabbskrift och det fanns kursiva varianter av den som användes i vardagslivet människor emellan. De var lämpade för snabbskrift på vaxtavlor.

Uncial, halvuncial och irisk halvuncial

Den romerska kapitalskriften kan något förenklat sägas vara en icke-kristen stil. Kristendomen är en bokreligion och grekiska handskrifter dominerade den västliga kristenheten tills latinet ersatt grekiskan som kyrkans språk. Behovet av böcker ökade och skrivarna tvangs få fram en skriftform som kunde skrivas snabbare än den äldre kapitalskriften. Man ville också ha en stil som skilde sig från den tidigare, med vilken den hedniska litteraturen skrivits. Resultatet blev en stil påverkad av det formella grekiska alfabetet, med mera rundade bokstavsformer, låt vara ännu i form av majuskler, och kallades *littera uncialis*. Uncial betyder "tum", eller "en tolftedels fot" och beteckningen sägs härröra från den vresige kyrkofadern Hieronymus på 300-talet, som ondgjorde sig över "lyxhandskrifter med tumshöga bokstäver i guld och silver på purpurfärgat pergament". Det uppstod en finare och mera kalligrafisk form på 500-talet i vilken man övergick till en rak pennhållning, så att de lodräta strecken blev fetare och de vågräta tunnare. På engelska kallas stilen ofta *artificial uncial*, alltså "konstlad" uncial. Den tog längre tid att skriva och användes endast i begränsad utsträckning för kortare texter eller rubriker.

I uncialen kan man redan spåra grunden till våra små bokstäver, minusklerna. Ur den utvecklades en mindre formell snabbskrift, i vilken bokstäverna d, h, k och l sträckte sig över hela bokstavshöjden, medan t.ex. f, g, p och q stack ned under baslinjen. Stilen brukar kallas "romersk halvuncial" och spreds via missionärer till de brittiska öarna. Den odlades och förändrades gradvis i klostren på Irland och de brittiska öarna och nådde sedan kontinenten genom den brittiska och irländska missionen på 500- och 600-talen. Om uncialen lite förenklat kan sägas vara den tidiga kristendomens stil, så hör halvuncialen hemma i folkvandringstiden och merovingernas regim i Gallien.

Insularminuskel och Luxeuilminuskel

På Irland uppkom en särskild variant av den romerska halvuncialen som brukar kallas *insular majuscule* resp. "irisk halvuncial" och nådde sin kanske största berömmelse i prakthandskrifter som Lindisfarne-evangeliet och Book of Kells. Den var krävande att skriva, med olika vinklingar av pennan för att åstadkomma de trekantiga serifferna.

Men de iriska skrivarna fann ganska snart att de hade behov av en snabbskrift som inte ställde samma krav på konstlade pennvinklingar. Så uppstod vid mitten av 500-talet den s.k. insularminuskeln, som irländska munkar spred först till Skottland och norra England och sedan ned på kontinenten. Här ser vi för första gången en konsekvent användning av små bokstäver, minuskler.

Omkring år 590 upprättade iriska munkar ett kloster i Luxeuil i Burgund i östra delen av nuvarande Frankrike, medförande sin insularminuskel. Efter någon tid uppstod motsättningar mellan dem och de lokala härskarna. När den burgundiske kungens sekreterare, som inträtt i klostret, omkring 625 stigit till föreståndare för skriptoriet infördes den stil som använts i det kungliga kansliet. Den var komplicerad och svårläst, men gav skrivarna möjlighet att excellera med sin konst. Denna Luxeuilminuskel nådde sin största utbredning runt år 700, men försvann när Karl den Store genomförde en skriftreform i det karolingiska riket i syfte att skapa administrativ enhetlighet

Karolingisk minuskel

När Karl den Store, som regerade över det nuvarande Frankrike, Tyskland och halva Italien, blev kejsare, krönt av påven på juldagen år 800, ägnade han stort intresse åt att framför allt skapa en fungerande administration och gav klostren en viktig roll som utbildnings- och kulturcentra. Ett led i hans enhetsverk var att uppdra åt sina medarbetare att skapa en skriftform som dels var lättläst och dels enkel att skriva. Karl den Store hade stor respekt för lärdom och kunde visserligen läsa, men lyckades aldrig lära sig skriva. Han signerade dokument genom att plita en liten vinkel inom en redan färdigskriven mall. Den skriftvariant som anammades av hans hovkansli blev emellertid den officiellt sanktionerade och kallas därför karolingisk minuskel. I de många benediktinklostren kopierade och översatte man oerhörda mängder klassisk litteratur från antiken och använde denna stil, som spreds långt utanför imperiets gränser. Den var helt dominerande fram till 1000-talet på kontinenten och i England ända till 1100-talet.

Övergångsformer av karolingisk minuskel

När en stil får en så vid geografisk spridning som var fallet med den karolingiska minuskeln var det ofrånkomligt att det skulle uppstå lokala varianter av den. Så var fallet i England, där man kallade den *Early Gothic* och i Tyskland uppkom en variant som spreds till Skandinavien. En av de bäst bevarade handskrifterna från Lunds domkyrkas skriptorium, *Necrologium Lundense*, är skriven någon gång i förra hälften av 1100-talet med en "prydlig karolingisk minuskel av tysk typ", som det står i den introduktion som utgetts av Universitetsbiblioteket i Lund. Den oerhört stegrade efterfrågan på böcker som uppstod under 1100-talet medförde att skrivarna måste snabba upp sitt arbete. Klostrens resurser räckte inte längre till, utan det uppstod ett sekulärt skrå av yrkesmän, en "skock av skrivare" *(turba scriptorum)*, som Karl den Stores kanslichef, engelsmannen och benediktinen Alcuin av York kallade dem. Man började kapa de rundade formerna och komprimera dem genom att göra dem mera kantiga, samtidigt som man minskade radavstånden för att få in mera text på en sida. Då uppkom alltmera kantiga bokstavsformer, som redan på 1200-talet ledde över till den stil man oftast förknippar med medeltida skrift, nämligen den som brukar kallas "gotisk textur", i England ofta kallad *Blackletter.*

Gotisk *textura quadrata*

Skrivarna började släppa intresset för den enskilda bokstaven och mera koncentrera sig på hela ord, som skulle ges en konstnärligt sluten form. Texten komprimerades, gjordes ännu kantigare och en boksida kunde nästan se ut som om texten var ett flätverk, därav beteckningen "textura" (lat. *textus*, flätad). För att ytterligare spara på utrymmet och det dyrbara pergamentet började man i ännu större utsträckning än tidigare använda sammanskrivning av bokstäver och förkortningar av många ord, något som för den ovane kan försvåra läsning och tolkning av handskrifter från 1200- och 1300-talet. Gotisk *textura quadrata* skrevs med en vinklad pennhållning på mellan 30 och 45 grader, vilket gjorde att bokstävernas "fot" fick sin romboida form. De lodräta linjerna blir feta, medan alla sneda linjer blir smala. De vita mellanrummen skall ha samma bredd som staplarna och mellanrummen mellan orden skall utgöra två pennbredder. Den bestod i olika varianter även sedan boktryckarkonsten revolutionerade framställningen av böcker. En Psaltarutgåva från Mainz 1457 trycktes med bokstäver i gotisk textura, liksom den s.k. Gutenbergbibeln.

Gotisk *textura precisus vel sine pedibus*

I England och norra Frankrike började skrivarna utveckla en variant i vilken man vred pennan så

En skrivareverkstad vid 1500-talets början. Ur: *Skrivkonstens historia*

att "foten" på bokstaven försvann och den lodräta linjen fick en rak avslutning på baslinjen. Denna ganska konstlade och svårskrivna stil blev ingen succé och överlevde inte länge.

Italiensk *Rotunda*

Den gotiska byggnadsstilen slog aldrig riktigt igenom i Italien, utan ansågs barbarisk. Samma sak gällde den gotiska texturan. De italienska skrivarna skapade sin egen variant av *textura*, som kallas *rotunda*. Den anknöt till den karolingiska minuskelskriftens rundade former, tog upp vissa element från den lokala s.k. beneventanska stilen från bl.a. Monte Cassino och var lättläst och tydlig. Det var en stil som levde kvar i Italien ända in på 1700-talet som trycktyp.

Gotisk *littera bastarda*

Den gotiska skriften urartade under 1400-talet, blev alltmera svårläst och svårskriven när skrivarna dels ville excellera i virtuos pennföring och utsmyckning av bokstäver, dels ville snabba upp skriften så att den blev kursiv. På tyskspråkigt område utvecklades den gotiska stilen till en stil som kallas Schwabach, vilken i sin tur snart förändrades till Frakturstil, som vi känner som en typiskt tysk stil, men som länge var vanlig även i vårt land som tryckstil.

En senmedeltida parallell stil: humanist-antikvan

Ovan har nämnts den italienska renässansen. Det var en intellektuell rörelse som började under senare delen av 1300-talet och nådde sin fulla blomstring på 1500-talet. De humanistiska författarna tog avstånd från den då gängse gotiska skriften och utvecklade en egen skriftform som brukar kallas *humanistantikva*. Den stora kopieringssatsningen i det karolingiska riket på 800-talet, då det litterära arvet från antiken började spridas i avskrifter, innebar att humanisterna 500 år senare återupptäckte den karolingiska minuskeln. Huruvida de verkligen trodde att det rörde sig om en ursprunglig stil från antiken, eller medvetet anknöt till den för att den var lättläst och icke-kyrklig må vara osagt, men stilen motsvarade deras sekulära bildningsideal. En av de första som bevisligen använde den var Francesco Petrarca. Den anammades ganska snart av boktryckarna och det är den stil vi fortfarande använder idag, låt vara med vissa modifikationer.

En kursiverad form av humanistantikvan, *corsiva cancellaresca*, uppstod i början av 1500-talet. År 1522 gav Ludovico Vicentino Arrighi ut den första läroboken i skrivning, "La Operina", och erbjöd allmänheten att lära sig skriva hans favoritstil, *cancellaresca*, "på några

dagar". Stilen anammades av det påvliga kansliet i Rom och användes i dess omfattande korrespondens under flera sekler. Under de närmast följande 50 åren utgav otaliga av Arrighis imitatörer och rivaler som skrivlärare konkurrerande läroböcker. Stilen gjordes även till tryckstil av bl.a. Aldus Manutius, som specialiserade sig på böcker i fickformat och använde denna stil i dem.

Skriftens utveckling efter boktryckarkonstens uppkomst

Boktryckarkonsten medförde inte att skrivarskrået försvann, men den fick annorlunda uppgifter. Dess uppgift var inte längre att producera böcker, utan att sprida skrivkonsten genom regelrätta kurser i skönskrift. Den ursprungligen strama kursiva kanslistilen utvecklades och drevs mot allt större virtuositet och kalligrafiska excesser. När kopparsticket på allvar slog igenom var inte skrivarna sämre än att de med spetsig penna försökte imitera gravörernas snirklar och dekorationer. Det uppstod en stil som engelsmännen kallar för "Copperplate" och varianter av den fanns ännu kvar som stilideal långt in på 1900-talet. När jag lärde mig skriva i den svenska småskolan hösten 1947 var det en avläggare av Copperplate som gällde. Alla bokstäver skulle bindas samman och skriften skulle se ut som en våt garnända som snirklade sig fram över pappret. Den skriftform man försökte införa i den svenska skolan på 1970-talet var en moderniserad version av humanistkursiven, som den framstående typografipionjären Bror Zachrisson utvecklat. Syftet var gott och förebilden bästa tänkbara men resultatet tyvärr nedslående. Till detta torde även den överallt tyvärr dominerande kulspetspennan ha bidragit.

Sven Heilo

Litteratur (urval):
Bernhard Bischoff: *Paläographie des römischen Altertums und des abendländischen Mittelalters"*
Franz Steffens: *Lateinische Paläographie*
Edward Johnston: *Writing & Illuminating & Lettering*
Donald Jackson: *Skrivkonstens historia*
David Harris: *Boken om kalligrafi – historia, stilar, utveckling och teknik*
Marc Drogin: *Medieval Calligraphy, its History and Technique*
Akke Kumlien/BrorZachrisson: *Alfabetet i textning och trycktyp*

❀ ❀ ❀

Hemsidan

Föreningens hemsida finns under adress http://www.katolskhistoria.se/ Redaktör för hemsidan är Margareta Björndahl i Göteborg, margareta.bjorndahl@comhem.se

Gå gärna in på hemsidan lite då och då och se på de föremål och dokument som presenteras i vackra bilder med tillhörande beskrivningar under rubriken *Månadens bild.* Nytillkommande programpunkter annonseras också där, liksom ev. inställda föredrag.

Hör av dig till styrelsen eller våra lokala kontaktpersoner om du har förslag på program för föreningens möten, på ämnen för historisk forskning, på material som bör publiceras, på något som föreningen kan sätta igång eller bör verka för ...

KATOLSK HISTORISK FÖRENING I SVERIGE

Program våren 2014

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

STOCKHOLM

Månd. den 10 februari Kl. 19.00 S:ta Eugenia kyrka Kungsträdgårdsgatan 12	*Toner från förr* Arkivarie Maria Fagerlind berättar om Stadsarkivets pergamentsamling med ord och toner	11 p
Torsd. den 6 mars Kl. 19.00 S:ta Eugenia kyrka Kungsträdgårdsgatan 12	Fil. dr Gunnar Redelius *Sigtuna – hedningar och kristna* *Ett stycke missionshistoria*	15 p
Lörd. den 29 mars Kl. 12.00 Domkyrkosalen. Katolska domkyrkan Folkungagatan 46	**ÅRSMÖTE** Docent Sara Risberg *Peder Månsson – en mångsidig* *Vadstenabroder i Rom*	26 p
Torsd. den 24 april Kl. 19.00 S:ta Eugenia kyrka Kungsträdgårdsgatan 12	Arkivarie Lars Hallberg *Kampen om Heliga Birgittas minne* *i det sena 1800-talets katolska Sverige*	24?

UPPSALA

Onsd. den 26 mars Kl. 19.00 S:t Lars kyrka Slottsgränd 7	Professor Magnus Nyman *Kontakter mellan den Heliga Stolen och Sverige* *före och efter reformationen* (Samarrangemang med Forum Catholicum Upsaliense)	43 p

Åsö Föreningsråds Tryckeri 08-644 72 10

KATOLSK HISTORISK FÖRENING I SVERIGE

Program våren 2014

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

ESKILSTUNA

Torsd. den 20 februari
Kl. 19.00
Församlingssalen
Djurgårdsvägen 32

Teol. dr Ingvar Fogelqvist 25p
På ett ögonblick födde hon sin Son –
Jesu Kristi mirakulösa födelse enligt heliga Birgitta

LUND

Lörd. den 8 mars
Kl. 16.00
S:t Thomas kyrka
St. Tomegatan

Forskningsassistent Thomas Rydén p 13
Medeltida bokmåleri och bokkonst

Lörd. den 12 april
Kl. 16.00
S:t Thomas kyrka
St. Tomegatan

Professor Yvonne Maria Werner p8
Kan en nordbo vara katolik?
Katolsk mission och konversion i Norden under 1800- och 1900-talen

Se föreningens hemsida och S:t Thomas församlings hemsida för aktuell information och ev ändringar eller kontakta Sven Heilo, tel. 046-211 05 01

MALMÖ

Se föreningens hemsida för aktuell information
eller kontakta f. Pär-Anders Feltenheim, tel. 040-24 35 44

GÖTEBORG

Se föreningens hemsida och Kristus Konungens veckoblad för aktuell information

http://www.katolskhistoria.se/

MEDLEMSKAP

Medlem i KHF blir man genom att betala in medlemsavgiften till föreningens pg 22 20 10-1. Årsavgiften är för enskild medlem 125 kr, ytterligare familjemedlem (make eller maka) 50 kr, församling eller ordenskommunitet 150 kr.